

Večerka, Radoslav

## Atributivní participia

In: Večerka, Radoslav. *Syntax aktivních participií v staroslověnině*. Vyd. 1.  
Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1961, pp. 32-46

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/119219>

Access Date: 10. 12. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.



## ZPŮSOB UŽITÍ, VÝZNAM A FUNKCE

29 **P**Ps a PPt mohou stát v staroslověněštině u nějakého jména a mít při tom (při své adjektivní povaze) nejběžnější snad funkci adjektivní vůbec, funkci atributivní v širokém smyslu toho slova.

Může jít (poměrně řídko) o atribut těsný, jako např. *mnoga tělesa počínajících* *stychъ vьstašę* Mt 27.52 Z, M, A, S *σώματα τῶν κεκοιμημένων ἁγίων*, nebo daleko častěji o atribut v různé míře (podle postavení a rozvitosti participia) volný, např. *prostrana vrata. i širokъ portъ. vьvodei vь pagubę* Mt 7.13 Z, M, A *εὐρύχωρος ἡ ὁδὸς ἢ ἀπάγουσα εἰς τὴν ἀπόλειαν*, nebo konečně o atribut predikativní (o doplňk), např. *otъrustiti ichъ ne chošę ne ědъšъ* Mt 15.32 Z, M, A, S *ἀπολοῦσαι αὐτοὺς νήστεις οὐ θέλω*. Přechody mezi těmito typy jsou plynulé a bez ostřejších hranic.

Zahrnuji-li do této kapitoly i případy s participii doplňkovými, pak by sem přesně vzato patřily i některé typy jiné, které uvádím v dalších kapitolách: dativ absolutní, vazba akuzativu s participiem (doplňkovým) u sloves smyslového vnímání a duševní činnosti<sup>1</sup> a konečně i participia přechodníková. Uvádím je v samostatných kapitolách, protože představují v systému stsl. participií typy zvláštní, jasně formálně i sémantičky vyhraněné a také poměrně značně produktivní.

Tak tedy atributivní participia přecházejí na jedné straně plynule k participiálním typům přísudkovým, na druhé straně pak navazují zase plynule a bez ostřejších přechodů na participia substantivizovaná. Na některé spojovací články mezi těmito dvěma typy jsme narazili již výše (§ 6). Jiným takovým přechodným typem (který však přiřazuji k participiím atributivním) jsou složené tvary participií shodných s vokativním substantivem, vazby, zvláště hojné v Euch. Při větné samostatnosti vokativů je dobře možné, že se participium v obrazech jako *gospodi bože sьzъdavyi vsja* necítilo jako přívlastek vokativu *gospodi bože*, nýbrž jako samostatný (substantivně pojmávaný) vokativ, s prvním paralelní. Stupeň samostatnosti takového vokativního rozvitého participia byl patrně různý podle jeho rozvitosti i podle jeho

<sup>1</sup> A vskutku např. A. G. Rudnev uvádí doklady s těmito vazbami bez další už poznámky mezi příklady na participia ve funkci těsného i volného přívlastku (viz ČSJLD SSSR 1956, č. 1, str. 25 až 27).

postavení; zdá se mi, že v případě těchto vokativů vzrůstala při antepozici rozvitého participiálního obratu, srov. např. *възървати велиемъ glasomъ. sy na rasponě kъ ocju svoemu nbsъnumu. prěvysъnjumu glasъmъ. bže bže po čto mę ostavi. obrazъ daje namъ. vъ pečali i vъ bolězni. velikymъ glasomъ slavi tę. i prizývati přestoe imę tvoe. oca i sna i staago dcha. molimъ tę gi Euch 43b 1—10.*

Ostatně je třeba počítat s tím, že se složenými formami adjektiv vůbec byl spjat významový odstín blízký substantivnímu, takže i v jiných případech spojení složeného participia se substantivem byl dříve jejich významový vztah patrně poněkud jiný, než jak by se nám zdálo podle dnešního našeho pojetí; byl bližší spojení asyndetickému, parataktickému.<sup>2</sup> Na to, jak blízké je takové složené participium pojetí substantivnímu, i když stojí u jména, ukazují některé doklady, v nichž je řecké participium přeloženo do staroslověnštiny také participiem, kdežto do češtiny (Kral) apozitivním substantivem, srov. např. *τηгда видѣ їюда. прѣдавы ego. ѣко осудише i Mt 27.3 Z, M, A, S — Kral Jidáš, zrádce jeho Ἰούδας ὁ παραδιδούς αὐτόν; ἰωαν̄ς κρ̄στεῑ v̄sta oτz m̄rtvŷchъ Mc 6.14 Z, M — Kral Jan Křtitel vstal z mrtvých Ἰωάννης ὁ βαπτίζων.*

Ve funkci atributu se PPs a PPt v staroslověnštině shodují se substantivy v různých funkcích a pádech. 30

Příklady (1) v nominativu: *бѣаchъ с̄м̄ѣтени. i oт̄вр̄зени ѣкоже оv̄ц̄е ne im̄ošte pastucha Mt 9.36 Z, M πρόβατα μὴ ἔχοντα ποιμένα; ѣкоже прѣдаше namъ. bȳv̄ošei is̄koni samovid̄ci L 1.2 Z, M, A οἱ ἀπ' ἀρχῆς αὐτόπται καὶ ὑπηρεταὶ γενόμενοι; pos̄tla mę živī oc̄ь J 6.57 Z, M, A ὁ ζῶν πατήρ; tako bl̄stvit̄ s̄je ěk̄ь bojei s̄je gě PsSin 127.4 ἄνθρωπος ὁ φοβούμενος; obrazъ i'kmo imat̄ stoj̄ei ier̄ei Cloz 8a 16—17 σχῆμα πληρῶν ἕστηκεν ὁ ἱερεύς; abije že zv̄navi jeho bēs̄ъ v̄zlēze na br̄m̄e Supr 41.13—14 ὁ ἐπιφωνῶν αὐτῷ δαίμων.*

Příklady (2) v genitivu: *pr̄v̄ta ne v̄nem̄oša se ne ugasit̄ Mt 12.20 Z, M, A, S λίνον τυφόμενον οὐ σβήσει; do kr̄ve zacharije. pogyb̄ošaago mežd̄ju ol'taremъ. i chramomъ L 11.51 Z, M ἕως αἵματος Ζαχαρίου τοῦ ἀπολομένου; ot lica b̄a iek̄ovl̄. obraš̄t̄ošaago kamenъ v̄ ezera vod̄naa PsSin 113.7—8 ἀπὸ προσώπου τοῦ θεοῦ Ἰακώβ τοῦ στρέφαντος τὴν πέτραν; ic̄eli raba tvoego sego. imę r. oτz odr̄ožeštaago tēles̄naago nedoga Euch 24b 6—8 ἴασαι καὶ τὸν δοῦλόν σου τόνδε ἐκ τῆς περιεχούσης αὐτόν σωματικῆς ἀσθενείας; tako v̄zmožemъ s̄ dr̄z̄noven̄emъ. nasladiti se. pr̄d̄z̄sto-ješteje trapezy Cloz 9b 13—15 ἀπολαῦσαι τῆς προκειμένης τραπέζης; rabъ že b̄zī vid̄en̄ člov̄eka s̄dr̄z̄ima i s̄b̄ijena. oτz s̄kl̄iv̄oš̄iichъ jemu z̄b̄t̄ pomilova jeho Supr 42.5—7 ἐκ τῶν συμβεβηκότων αὐτῷ κακῶν.*

Příklady (3) v dativu: *id̄ete že pače k̄ь ovcamъ pogyb̄ošimъ domu ileva Mt 10.6 Z,*

<sup>2</sup> Viz J. Kurz (ByzSlav 7, 1937—1938, 252—256); Kurz tu přirovnává spojení *staryi možь k obratům jako člověk grěšnikъ* apod.

M, A, S πρὸς τὰ πρόβατα τὰ ἀπολωλότα οἴκου Ἰσραήλ; *dondeže vyzněsto myšeoq vojq rodu semu grjedōštjumu* PsSin 70.18 *πάσῃ τῇ γενεᾷ τῇ ἐρχομένη; s̄okrušiti orōžie i silo nedoqru semu. sqštjumu v nemь* Euch 29a 8—10; *v̄sprētintь kumiru stoještjumu reče* Supr 34.22—23 *τῶ εἰδώλῳ ἐστῶτι.*

Příklady (4) v akuzativu: *privēsť snť moi kť tebě. imōžtь dčhtь nēmť gluchť* Mc 9.17 Z, M, A, S *ἤνεγκα τὸν υἱὸν μου πρὸς σε, ἔχοντα πνεῦμα ἄλαλον; obače vragy moje ty. ne choťenťšeje mьně da crť b̄imь byltь nadť ģimi. priveděte je sěmo* L 19.27 Z, M *τοὺς ἐχθρούς μου τούτους τοὺς μὴ θελησαντάς με βασιλεῦσαι; spsi taba tvoego b̄že moi vrvnajoštaago na tje* PsSin 85.2 *σῶσον τὸν δοῦλόν σου, ὁ θεός μου, τὸν ἐλπίζοντα ἐπὶ σέ; d̄s̄o lačōštj ispr̄t̄ni blagť* PsSin 106.9 *ψυχὴν πεινῶσαν ἐνέπλησεν ἀγαθῶν; rochuliti bolēznь sijq. odr̄zēštjōjq nozē si. stoještii p̄dět tobojq* Euch 35b 24—36a 2; *vť stoe i sp̄sajōštee kr̄štēnē dlt̄zēnť estť. vsēkť kr̄štēnť sť strachomť. i trepetomť chraniti* Cloz 2a 28—30; *ne na se nadějēmtь se. nť na dajoštaago namť dary ěl̄koljubivaago b̄a* Supr 522.24—26 *ἐπὶ τὸν χαρίσματα ἡμῖν βρύοντα φιλάνθρωπον θεόν.*

Příklady (5) ve vokativu: *li křto nastavitь mje do iduměje. ne ty li b̄že otr̄inony ny* PsSin 59.11—12 *σύ, ὁ θεός, ὁ ἀπωσάμενος ἡμᾶς; v̄skr̄sni zrače moi. byvgi ro obrazu mojemu* Supr 468.26—27 *ἀνάστα, μορφή ἢ ἐμῆ, καὶ κατ' εἰκόνα ἐμὴν γεγεννημένη.*

Příklady (6) v lokálu: *o strēgoštichť pastusěchť* Z (str. 79a); *vť rizachť bl̄štēštachť se* L 24.4 Z, M, A *ἐν ἐσθήσειν ἀστραπτούσαις; pomošt̄nikť vť skr̄t̄bechť obrēt̄šichť ny dželo* PsSin 45.2 *ἐν θλίψειν ταῖς εὐρούσαις ἡμᾶς σφόδρα; rači nyně približiti se. rabě tvoemť semť. pokloněšiiimť se podť imě tvoe* Euch 35a 8—10; *živošta vť vsi naricajemě vidana. sqšti oť grada isaiürskaago 18 porov̄ištť* Supr 24.22—24 *ἔχων γυναικα οὕτω προσαγορευομένην Βίδαταν κόμην οὖσαν ὡς ἀπὸ σταδίων δέκα ὀκτῶ τῆς Ἰσαύρων πόλεως.*

Příklady (7) v instrumentále: *da s̄bōdētť se rečēnoe prorokomť isaiemť gl̄jōštemť* Mt 8.17 Z, M, A, S *τὸ ἔρηθέν διὰ Ἑσαίου τοῦ προφήτου λέγοντος; dažd̄i namť ne b̄dēžētejq mysl̄ijō. i trēzvēštemť se pomysl̄ēniemť. da ne p̄rējēti bōdemť* Euch 38a 7—10; *bol̄i nedoqť tvoritť ne svoejq silojť nť nedoqomť sqšt̄imť vť črēvť* Cloz 8b 5—7 *παρὰ τὴν ἀσθένειαν τῆς γαστρος; zatvori nadťležešt̄iimi vet̄chym̄i d̄v̄r̄m̄i* Supr 527.28—29 *κλείσας τὴν τῶ σπηλαίῳ ἐπικειμένην παλαιὰν θύραν.*

- 31** Atributivní PPs a PPT jsou v staroslověnštině prostředek oblíbený. V Z např. je jich na 170 (bez Z<sub>b</sub>), v PsSin přes 100, v Cloz na 25. Velmi častá jsou zejména v Euch, běžná jsou i v Supr.

Z toho jsou PPT v Z asi v jedné třetině dokladů, v PsSin přibližně v jedné čtvrtině, v Cloz v jedné pětině. Významový rozdíl mezi přítomnými a minulými participii ve funkci atributivní je stejný jako u participií substantivizovaných (viz § 7).

Atributivní participia jsou dobře dosvědčena i v ostatních slovanských jazycích a tím se potvrzuje domácí kořen jejich užití i v staroslověnštině.

Srov. např. ze staré češtiny *rač mě přijieti kajícíeho a prosícíeho tebe* OtcB 89b; *pamět blahoslovenie budúcieho života* OtcB 97a; ze staré polštiny *W niwecz wnidæo iaco woda czekacza* PFL 57.7 (Taszycki, *Imielstowy* 32); *A sq slo(wa) si(na) bo(zego), toto s(wie)to devico katerino v slauo cro. nebeskego vabocego* (tamt.); ze staré ruštiny *O Donče! Ne malo ti veličija, leležavšu knjazja na vrbnachъ, stlavšu emu zelěnu travu na svoichъ srebrenychъ brezčechъ, oděvavšu ego teplymi mrglami podъ sěniju zelenu drevu* Sl. o polku Ig. 29; *chvalite bā. davšago nam mlstb svoju* Pouč. Vlad. Mon. (Ojnor-skij—Barchudarov, *Chrest.* 123); ze staré čakavštiny *Nose sobom tašču i pogibšu slavu svita* Katar. 220 (Zima, *Sint. razl.* 313); *Neprijatelj imam ne malo mogućih* Marul. 159 (tamt.).

Podobně jako při participiích substantivizovaných je však nápadná neobyčejně vysoká frekvence atributivních participií v staroslověnštině ve srovnání s jinými slovanskými jazyky.

Tento charakteristický rys stsl. památek se objeví názorně při srovnání týchž textů v stsl. a v jiných slovanských jazycích. Např. všem dokladům z PsSin na atributivní participium odpovídají v českém textu (Kral) zpřídavnělé přechodníky jen v 11 dokladech, tj. asi v 10 % všech případů, kdežto ve všech dokladech zbyvajících jim odpovídá něco jiného, nejčastěji věta vztažná, pak i pouhé verbum finitum, nebo adjektivum, substantivum aj.

V nápadně vysokém počtu atributivních participií v stsl. textech se projevuje zřejmě vliv řečtiny, neboť stsl. participia jsou skoro všude překladem participií řeckých předloh. Působení řečtiny je ovšem třeba chápat stejně jako u participií substantivizovaných, tj. v tom smyslu, že řečtina působila na mimořádné zvýšení frekvence prostředku, v slovanštině jinak dobře možného.

## JINÉ STSL. PROSTŘEDKY PŘEKLADEM ŘECKÝCH ATRIBUTIVNÍCH PARTICIPIÍ

Při těsné blízkosti atributivních a substantivizovaných participií je pochopitelné, že i konkurující jazykové prostředky jsou u obou těchto typů tytéž. A stejně jako u substantivizovaných participií, i zde jejich poměr mezi sebou navzájem i ve vztahu k řecké předloze ukazuje na užívání participií vcelku v duchu slovanské skladby.

O tom, kterými konkurujícími prostředky jsou v staroslověnštině překládány řecké vazby participiální, pojednávají v citovaných dílech autoři uvedení u participií substantivizovaných (viz § 10).

Bývá to zase nejčastěji (a) vztažná věta. Ze stsl. evangelií podává jejich soupis l. c. J. Kurz, srov. např. *i sьbystъ sę p'sanoę eže gletъ* Mc 15.28 Z, M, A, S *ή γραφή ή λέγουσα*. Z PsSin uvádí takový doklad F. Pastrnek (*AslPh* 25, 1903,

382), srov. *всплачѣмъ сѣ предѣ гмѣ. ѡже ны естъ створилъ* 94.6 *κλαύσωμεν ἐναντίον κυρίου τοῦ ποιήσαντος ἡμᾶς. Z Cloz* mohu uvést také jeden takový doklad: *ο raz-boiniče . . . ѡже словомъ маломъ нѣбса отворѣ* 11b 20—23 *ὡ ληστὰ ἰήματι μικρῶ τὸν οὐρανὸν ὑπανοίξας. V Euch* je (podle lístkového materiálu kanceláře pro stsl. slovník) takových dokladů šest: 5b 11, 14b 15, 56a 7, 56b 25 (neúplný doklad), 21b 18 (*eže* místo *ѡже*), 70a 11 (není přímá řecká předloha, jde o citát z bible), srov. např. *ты еси бѣ насѣ. ѡже водою и огнемъ. при илїи избави илѣ отъ лъсти вааловы* 5b 10—13 *σὺ εἶ ὁ Θεὸς ἡμῶν, ὁ δι' ὕδατος καὶ πυρὸς διὰ τοῦ Ἑλїα ἀπαλλάξας τὸν Ἰσραήλ. V Supr* je (podle lístkového materiálu kanceláře pro stsl. slovník) takových dokladů na šedesát, např. *вскочи въ нѣ и съ prepositomъ. ѡже развръстаае душю jego* 196.17—19 *εἰσεπήδησεν ἐκεῖσε ἄμα τῶ Πραεπισίτω τῶ διαστρέφοντι αὐτόν; εἰ σὺν σε. ѡже въ μοјејε отробы постели играе* 242.14—15 *τίνος υἱὸς ὁ ἐμῆς κοιλίας κοιτῶνα σκιω-τοβατῶν.*

- 34** Dále mohou být jako prostředek s atributivním participiém synonymní překladem řeckých participií i stsl. (b) participia uvozená *ѡже* (viz o nich podrobněji níže §§ 124—128) a (c) adjektiva, např. *ѡкъ слѣрѣ Cloz* 10a 21 *ἄνθρωπος τυφλῶτων.*

O synonymitě stsl. atributivních participií s adjektivy svědčí i varianty z evangelních kodexů s činnými participii proti participiím trpným nebo adjektivům, srov. *видѣ дѣва брата симона нарицающааго сѣ петра. и ан'дрѣјю Mt* 4.18 *Z × naricaemaago A, rekomaго S* *εἶδεν . . . Σίμωνα τὸν λεγόμενον Πέτρον; πρωτοδοξε ἐπι εἰκα γλῆχα βѣснуйѡшта сѣ Mt* 9.32 *S × бѣснѣ Z, M, A προσήνεγκαν αὐτῶ ἄνθρωπον κωφὸν даμонуζόμενον; створите себѣ . . . сѣкровиште не оскрѣдѣющѣе на нѣсчѣ L* 12.33 *A, S × не скрѣдемо Z, M ποιήσατε ἑαυτοῖς . . . θησαυρὸν ἀνέκλειπτον.*

## STSL. ATRIBUTIVNÍ PARTICIPIA PŘEKLADEM JINÉHO PROSTŘEDKU ŘECKÉHO

- 35** Atributivní participia staroslověnská bývají někdy naopak překladem i jiných prostředků řeckých.

Je to především (a) participium slovesa *byti* za řecké přívlastkové konstrukce členové (tj. „člen + adverbium“ nebo „člen + předložkový výraz“); srov. v evangelích *izbi vse otroky sošteeje въ vitheemi Mt* 2.16 *A, S πάντας τοὺς παῖδας τοὺς ἐν Βηθλεέμ (viz ještě L* 1.70 *a J* 13.1); v Cloz *κѣде нымѣ сѣрѣ. вѣсѣрашѣнејε млѣвнѣ и гласи. и говори. бывайѡштей на чѣа* 12b 9—11 *αἱ πρὸ βραχέως ταραχαὶ καὶ φωναὶ καὶ θόρυβοι κατὰ Χριστοῦ; v Euch* (podle lístkového materiálu kanceláře pro stsl. slovník) *и ницѣтоже отъметѣно раче бѣиѣмъ словомъ и молитвојю. къ тебѣ сѣштѣрѣјю* 19b 23—25 *καὶ μηδὲν ἀπόβλητον διὰ θείου λόγον καὶ τῆς πρὸς σέ εὐτεύξεως (viz ještě* 62a 6—8, 62b 24—26, 63a 16—19, 64a 21—23, 65a 9—12); v Supr (podle lístkového





Z, M, A). V některých takových případech zaznamenává Soden v řeckých předlohách různočtení se členem a bez něho, srov. např. *ἡ κτηνὴνικὴ νιζυῶδης οὐκ ἔστιν ἀπὸ ἱεροσολύμων* *gīchō* Mc 3.22 M × *νιζυῶδης* Z *οἱ γραμματεῖς οἱ* (var. bez *οἱ*) ἀπὸ ἱεροσολύμων. *καταβάντες* (viz podobně ještě L 14.28 M × Z; J 12.12 Z, M, A × S).

Je možné, že v některých variantách nemáme před sebou tvary jmenné, nýbrž složené tvary stažené, eventuálně změněné haplogií nebo haplografií, např. o *στρέγοστιχῶν παστύριχῶν* M (str. 186) × *στρέγοστιχῶν* Z (str. 79a). Jsou to zejména tvary na -ε (které by mohly být z uvedených důvodů hláskoslovných nebo grafických za -εje), srov. např. *ἰζβι ὅσην ὀφθαλμοῦν ἐν τῷ οὐρανῷ* Mt 2.16 A × *ὀφθαλμοῦν* S *ἀνεῖλεν πάντας τοὺς παῖδας τοὺς ἐν Βηθλεέμῃ; ἡ βυστὴ ποτὲ ἐγὼ ἔκοι καὶ κάρτε κρῖνε κάρτε* *στρέγοστιχῶν* L 22.44 Z × *κάρτε* M, A, S *θρόνοι αἵματος καταβαίνοντες (-ος) ἐπὶ τὴν γῆν* (viz ještě L 24.22 Z × M, A; J 4.14 Z, A × M; J 11.33 Z, M, A × S). Jsou to dále tvary na -ο, které by mohly být místo staršího -οje, srov. např. *ὅσην ὀφθαλμοῦν ἐν τῷ οὐρανῷ* J 15.2 A, S × *ὀφθαλμοῦν* Z, *ὀφθαλμοῦν* M *πάν κληῖμα ἐν ἐμοὶ μὴ φέρον καρπὸν, αἶρει αὐτό, καὶ πάν τὸ καρπὸν φέρον, καθαιρεῖ αὐτό* (viz podobně L 24.13 Z × M; Mt 6.30 Z, M, A [*ὀφθαλμοῦν*] × S [*ὀφθαλμοῦν*]). Jsou to dále tvary na -υ (za -υι), srov. např. *ἡ κτηνὴνικὴ νιζυῶδης οὐκ ἔστιν ἀπὸ ἱεροσολύμων* J 3.13 A × *συ* M, A (na jiném místě) *ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ὁ ὢν ἐν τῷ οὐρανῷ; τὴν ἐσθίαν σὺν βῆνι. γράει ἐν μίρῳ* J 11.27 Z, M *γράει* × *γράει* A, S *ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ ὁ εἰς τὸν κόσμον ἐρχόμενος* (viz ještě J 19.38 M × Z, A). S haplografií by bylo konečně možno počítat i v dokladech *ἡ κτηνὴνικὴ νιζυῶδης οὐκ ἔστιν ἀπὸ ἱεροσολύμων* Z, S *ὁ οὖν ὄχλος ὁ* (var. bez *ὁ*) *ἐστὼς καὶ ἀκούσας* (pokud tu stsl. různočtení nevznikla příklonem k různému znění řeckému — se členem a bez něho); *ἡ κτηνὴνικὴ νιζυῶδης οὐκ ἔστιν ἀπὸ ἱεροσολύμων* L 22.63 Z × *ὀφθαλμοῦν* M *οἱ ἄνθρωποι οἱ συνέχοντες αὐτόν*.

**38** Při nevyhraněnosti úzu v užívání jmenných a složených tvarů participií se překladatelé stsl. textů drželi pokud možno přesně a doslovně znění řecké předlohy. Ve většině dokladů z evangelii, PsSin a Cloz (z nichž mám k dispozici materiál úplný), je za řecké (atributivní) participium se členem v stsl. textu participium v tvaru složeném a za řecké participium bez členu v stsl. překladě participium v tvaru jmenném.

Pomineme-li doklady, v nichž nelze naprosto jednoznačně rozhodnout, je-li v nich participium v tvaru jmenném nebo složeném staženém,<sup>3</sup> je však v stsl. památkách přece jen dosvědčen jistý počet dokladů, v nichž je participium v tvaru složeném i za řecké participium bez členu. Při užití složených tvarů hrály tu snad v některých

<sup>3</sup> Jsou to doklady jako např. *ἐδὶν ὅσην ὀφθαλμοῦν ἐν τῷ οὐρανῷ* Mc 14.18 Z, M *ὁ ἐσθίων μετ' ἐμοῦ; βῆνι ὅσην ὀφθαλμοῦν ἐν τῷ οὐρανῷ* PsSin 134.21 *ὁ κατοικῶν ἱεροσολύμων; ἡ κτηνὴνικὴ νιζυῶδης οὐκ ἔστιν ἀπὸ ἱεροσολύμων* Cloz 5a 10 *ἐκείνος εἰπὼν*.

případech (v nom.-ak. sg. neuter) jistou úlohu faktory morfologické, v některých případech s nominativem pak (zvláště častým v PsSin) asi potřeba vyjádřit jasně jejich atributivní platnost (jmenný tvar by měl význam spíše přechodníkový).

Jsou to tyto doklady: *ne o chlébě edinomъ poživetъ ѿκτ̄. нъ o vseмъ гл̄ѣ ischodeštiiimъ iz ustъ bžvi* Mt 4.4 Z, A, S *ἐπὶ παντὶ ῥήματι ἐκπορευομένῳ διὰ στόματος θεοῦ*; (kromě dokladů s variantami, citovaných v předchozím paragrafu, viz ještě L 3.9, 15.10, 23.19, J 1.9, 2.9); *glasъ gnъ sьkrušajęštaago kedry* PsSin 28.5 *φωνή κυρίου συντριβοντος κέδρους* (viz ještě 28.9, 36.7, 57.8, 71.6, 77.8, 88.8, 90.5—6, 101.8, 103.1—6, 108.10, 118.176, 135.3—4); *въ чрѣво вѣnidеть. imęštee zьlq bolęznъ* Cloz 8b 4—5 *εἰς γαστέρα χυμοὺς ἔχουσαν ποιηρούς* (viz ještě 5b 3).

Projevuje se tedy i u atributivních participií tendence k užívání složených tvarů, ale ani zdaleka ne s takovou důsledností jako u participií s platností substantivní. Na rozdíl od substantivizovaných participií jsou u participií atributivních v značném množství dokladů jmenné tvary bezpečně dosvědčeny (ve shodě s řeckou předlohou bez členu), srov. *da sьkonъčaať se. řečenoie isaiemъ prorokomъ gl̄jęstem* Mt 4.14 Z, A, S *τὸ ῥηθὲν διὰ Ἡσαίου τοῦ προφήτου λέγοντος* (kromě dokladů s variantami citovanými v § 37 viz ještě Mt 8.17, 9.2, 9.36, 11.16, 12.17, 12.20, 13.35, 13.47, 15.32, atd., ještě přes dvacet dokladů); *glasъ gnъ prosękajęšta plamenъ ognа* PsSin 28.7 *φωνή κυρίου διακόπτοντος φλόγα πυρός* (viz ještě 57.5, 68.32, 73.19, 100.4, 103.4, 104.32, 105.20, 106.9, 112.9).

Jsou dokonce doloženy i případy s jmenným atributivním participiem v stsl. proti řeckému participiu se členem (pokud můžeme spoléhat na to, že máme v těchto dokladech skutečné znění řecké předlohy), srov. *podobъni sqъ otročištemъ. sędęstemъ na tręžištichъ* L 7.32 Z, M *ὅμοιοι εἰσω παιδίοις τοῖς ἐν ἀγορᾷ καθημένους*; *togo k̄i přędaeši . . vladьkъ vьsękoi tvari. tvoreštа slovomъ. i povelęnъmъ vьse* Cloz 4b 32—36 *τὸν ἀκατάληπτον . . τὸν λόγῳ καὶ πνεύματι τὰ πάντα συστησάμενον*.

V některých dokladech by mohlo jít o jmenné tvary jen zdánlivě; mohly by to být tvary složené, ale stažené, nebo změněné haplografií, srov. např. *potrębitъ gь vьsęje ustъny lъstivъje. i języky veleręčъvy. rekъdže języky našje vъzveličimъ* PsSin 11.4 *τοὺς εἰπόντας*; *prolęi gnęvъ tvoi na języky ne znaјęštje tebe* PsSin 78.6 *ἐκχεον τὴν οργήν σου ἐπὶ ἔθνη τὰ μὴ γινώσκοντά σε*; *i inь tvoreštę takovaa. svoemu imeni obeštъniky tvoritъ* Cloz 9a 31—32 *καὶ ἡμᾶς τοὺς τὰ τοιαῦτα ποιοῦντας ποιήση*.

Stojí-li v řecké předloze člen před několika atributivními participií paralelními, bývá v stsl. překladu druhé participium často ve formě jmenné. Příklady: *mnozi že otъ ijudęi. prišdъtъsei kъ marii. vidęvъse eže sьtvori is. věrouaše vь nęgo* J 11.45 Z, M, A, S *πολλοὶ οὖν ἐκ τῶν Ἰουδαίων οἱ ἐλθόντες πρὸς τὴν*

Μαρίαν και θεασάμενοι; *blagъ možь miluje-i daje* PsSin 111.5 *χρηστός ἀνήρ ὁ οἰκτιρῶν καὶ κηρῶν*.

Podobně jako u participií substantivizovaných je asi v některých těchto případech (především v nom.) třeba počítat s pozmeněným poněkud pojetím, a to s pojetím přechodníkovým.

Střídání složených a jmenných forem participií mohlo však mít kromě přirozeného tlaku řecké předlohy i motivy další, stylistické, záležející v tendenci ke střídání jazykových prostředků synonymních; ukazují na to doklady, v nichž se sled (atributivního) participia jmenného a složeného objevuje i bez přímé podpory řecké předlohy, srov. např. *i bychъ ёко ѿлѡкъ не слышеи. i не имы въ устѣхъ swoichъ обличенъ* PsSin 37.15 *καὶ ἐγενόμην ὡσεὶ ἄνθρωπος οὐκ ἀκούων καὶ οὐκ ἔχων ἐν τῷ στόματι αὐτοῦ ἔλεγμούς; sнові еђjemoni naljeцајoštei i стрѣлјоште lqky. вьзвратише сје* PsSin 77.9 *υἱοὶ Ἐρράμ ἐντεινοντες καὶ βάλλοντες τόξοις*.

- 41 Ani u atributivních participií však není sled složených a jmenných forem zachován naprosto bez výjimky. Jsou dosvědčeny doklady (i když jen řídké), v nichž je i druhé participium ve formě složené, srov. např. *blǫsite języci bā našego. i slyšanъ сътворите glasъ chvaly ego. položьsaego dšq moјъ въ животъ. i ne danъsago во съмјetenbe nogu moeјu* PsSin 65.8—9 *τοῦ θεμένου τὴν ψυχὴν μου εἰς ζωὴν καὶ μὴ δόντος εἰς σάλον* (viz ještě 102.17—18); *отъ ијудеи избивъщихъ i gē isa i svoje proroky. i nasъ izgrъnavъщихъ възбранѣјошѣихъ рече језыкомъ glati Cloz 3b 21—24 ἐπὶ τῶν Ἰουδαίων, τῶν καὶ τὸν Κύριον ἀποκτεινάντων Ἰησοῦν καὶ τοὺς ἰδίους προφῆτας, καὶ κωλυόντων ἡμᾶς, φησὶ, τοῖς ἔθνεσι λαλήσαι*.

Kromě toho jsou v evangelních kódezech různocnění s jmennými a složenými formami, srov. *i въ nezaаръ bystъ съ адломъ. мъножество voi нбскихъ. chvalęstichъ bā. i gljōstichъ* L 2.13 Z × *chvalęstъ bā i gljōstichъ* M × *chvalęstičъ bā. i gljōstъ* A *πλήθος στρατιᾶς οὐρανόυ αἰνούντων τὸν θεόν καὶ λεγόντων; ијудеи же sqštii въ domu съ neјъ. i utęsajōštii јъ. viděvъše mariјъ. ёко въsta skoro i izide. po nei idoše* J 11.31 A × *sqštēi i utęsajōšte* Z, M (S jinak: *sqštēi utęsachъ јъ*) *οἱ οὖν Ἰουδαῖοι οἱ ὄντες μετ' αὐτῆς ἐν τῇ οἰκίᾳ καὶ παραμυθούμενοι αὐτήν*.

## POLOHA ATRIBUTIVNÍCH PARTICIPIÍ VE VĚTĚ

- 42 Co se týče polohy ve větě, může být stsl. atributivní participium svému řídicímu jménu i antepoňováno, i postpoňováno.

Příklady antepozice: *mnoga tělesa роѿивајошѣиichъ стъчъ въсташе* Mt 27.52 Z, M, A, S *σώματα τῶν κεκοιμημένων ἀγίων; i posъlavъ me ocъ. тъ съвѣдѣлъствуетъ о мнѣ* J 5.37 Z, M, A *ὁ πέμψας με πατήρ; стрѣлы silъnaago izoštreny. съ gorōštimi oglъmi pustynnyimi* PsSin 119.4 *σὺν τοῖς ἀνθραξιν τοῖς ερημικοῖς; съ sqštimi въ*

τὸ μὲν περὶ τοῦ κόσμου Cloz 13a 9—10 τὸ ἀνέσπερον φῶς; *neuvēdajorštivimъ vĕnĕcemъ vĕnĕčani* Supr 271.12—14 τὸν ἀμαράντινον στέφανον ἀνεδήσαντο.

Příklady postpozice: *ljudi sĕdĕštii vъ tomĕ vidĕše svĕtъ velii* Mt 4.16 Z, A, S ὁ λαὸς ὁ καθήμενος ἐν σκότει φῶς εἶδεν μέγα; *vъ vĕkъ gredōštii. životъ vĕčny* L 18.30 Z, M ἐν τῷ αἰῶνι τῷ ἐρχομένῳ; *chvalite rabi gĕ. stojĕštei vъ chramĕ gnĭ* PsSin 134.1—2 δοῦλοι... οἱ ἐστῶτες; *iždeni iz nego vsĕ dĕchъ tvorĕštei žĕždĕ. i vsjĕ jezjĕ žegōštjĕrĕ plĕtĕ ego. i otrobĕ ego. sušĕštjĕrĕ ustny ego. palĕštjĕrĕ grĕtanĕ ego* Euch 29b 19—23; *jezyci vĕčnōštei. naučĕtĕ se glĕti mirъ* Cloz 1a 15—16 αἱ γλῶσσαι αἱ πελλί-ζουσαι; *prĭnesoše rĕcĕtĕ gorĕštĕ* Supr 270.17—18 ἤνεγκαν πίσσαν καιομένην.

Pro to, byly-li nějaké sémantické rozdíly mezi participiem v antepozici a participiem v postpozici, nenašel jsem nějaké objektivní kritérium. Zdá se však, že participia v postpozici byla nadána větší mírou samostatnosti než participia v antepozici, že byla volnější. Ukazuje na to příklad, v němž se u jednoho substantiva setkávají v různých funkcích jednak participium atributivní v užším smyslu (to stojí před substantivem), jednak participium doplňkové, tj. ve funkci atributu predikativního (a to je postponováno): *obrĕtĕ boľĕštaago raba icĕlĕvōša* L 7.10 Z, M, A, S εὗρον τὸν ἀσθενοῦντα δοῦλον ὑγιαίνοντα. Přesněji by bylo třeba říci, že atributivní participia volnější, eventuálně nadaná různou mírou přísudkovosti, stávala většinou za svým řídicím jménem.

Vcelku je postpozice atributivních participií v staroslověnštině častější než antepozice. Z tohoto zjištění však nelze vyvozovat nějaké dalekosáhlé závěry další, protože stsl. památky v postavení atributivního participia vzhledem k řídicímu jménu zachovávají poměrně přesně stav řecké předlohy. Z evangelíí, z PsSin a z Cloz neznám ani jeden doklad na to, že by stsl. atributivní participium anteponované bylo překladem řeckého participia postponovaného, a naopak. Také v ostatních památkách jsou takové případy slovosledné neshody jen zcela ojedinělé, srov. např. *čĭn nad oskvrĕnĕšĭimъ se. stĭdenĕcemъ* Euch 20b 4—5 ἐπὶ φρέατος μανθέντος; *molĭ nad oskvrĕnĕšĭimъ se sĕsōdomĕ* Euch 21b 13—14 εὐχὴ ἐπὶ σκευῶς μανθέν; *užasĕše se otъ byvĕšaago kriča i vĕplĕ* Supr 108.29—30 ἀπὸ τῆς κραυγῆς τῆς γενομένης; *ljubo li poklonĭ se slĕnĕcu svĕtĕštĭumĭ se po vsĕi vsĕlĕnĕi* Supr 115.11—13 προσκύνησον δὲ καὶ τῷ λάμποντι εἰς τὴν οἰκουμένην ἡλίῳ.

Zvláštní pozornosti zasluhují případy, v nichž postponované atributivní participium je od řídicího jména odděleno větým přísudkem.<sup>4</sup> Je to zase v některých dokladech ve shodě s řeckou předlohou, např. *slugy vĕdĕačĕrĕ ročĕrĕšĕi vodĕ* J 2.9 Z, M, A οἱ δὲ διάκονοι ᾗθεισαν οἱ ἠνταληκότες τὸ ὕδωρ.

<sup>4</sup> A přísudkové sloveso, shodně se zněním řeckým, může oddělovat od řídicího substantiva i atributivní participium anteponované, např. *ty že na krĕstĕ prostĕrĕ rĕčĕ vĕ vĕmĕ. pogybĕšĭi obrĕte tai* Cloz 11b 16—18 τὸν ἀπολόμενον ἀνεκτίησον παράδεισον; *otĕcĕ bo nebesĕskyi pogybĕšĕje žĭdĕtĕ osvĕ* Supr 470.20—21 τὸ ἀπολωλὸς ἐκδέχεται πρόβατον.

Alé oddělení atributivního participia od řídicího substantiva přísudkem je do-  
svědčeno i proti znění řeckému, např. *ašte vs t'ürē i sidonē. biše sily byly. byvšeje*  
*vs vasz* Mt 11.21 Z, M *ai, dunámεις ai genόμεναι εν ύμῶν* (viz podobně Mt 11.23  
a L 10.13).

Různočtení v následujícím dokladě s participiem ve funkci doplňku však ukazují,  
jak byl takový slovosled (zachovaný patrně v Z, A) pravděpodobně dodatečně  
změněn (v M, S): *otrpustiti ichz ne choštq ne édzšz* Mt 15.32 Z, A × *otrpustiti ichz*  
*ne édzšz ne choštq* M, *ne choštq ichz ne jadšz otrpustiti* S *και ἀπολοῦσαι αὐτοῦς*  
*νήσταις οὐ θέλω.*

#### 44 Slovosledně pozoruhodné jsou doklady s atributivním participiem rozvitým.

V postavení atributivního participia a větného členu, který je rozvíjí, proje-  
vuje se stejná tendence jako u participií substantivizovaných (viz výše zejména  
§ 28), tj. tendence zachovat pořadí běžné jinak i při (bezpříznakovém) spojení  
určitých tvarů slovesných s rozvíjejícími členy. U atributivních participií kom-  
plikuje však situaci právě jejich atributivní funkce, neboť z ní plyne potřeba,  
aby participium i celkovou polohou ve větě naznačovalo svou členskou přísluš-  
nost k řídicímu jménu, aby od něho nebylo např. příliš odděleno apod.

Rozvitá atributivní participia jsou především možná v antepozici, zejména  
jsou-li rozvita jen jedním slovem (nebo předložkovým výrazem); to pak stává mezi  
participiem a jeho substantivem, např. *reče že is kb prišzdršimz kb nemu archi-*  
*ereomz* L 22.52 Z, M *πρὸς τοὺς παραγενομένους ἐπ' αὐτὸν ἀρχιερεῖς* (viz ještě po-  
dobně J 5.30, 6.39, 8.16, 8.18, 8.31, 14.24); *gl'qz voinq da vszveličitv sje gř chotještii*  
*miru rabi ego* PsSin 34.27 *οἱ θέλοντες τὴν εἰρήνην; aky bezumli jeste. na službzq*  
*blazneštvi vasz džjavolu* Supr 29.19—21 *εις θεραπείαν τοῦ ἀπατῶντος ὑμᾶς διαβόλου;*  
*abije že zrvanvi jeho bész vszléze na brěmę* Supr 41.13—14 *δ ἐπιφωρῶν αὐτῷ δαίμων*  
(viz ještě např. 42.5—7, 300.26, 516.21—22 aj.).

Ale i u participií bohatěji rozvitých stojí někdy výraz rozvíjející anteponované  
participium mezi participiem a jeho řídicím substantivem, např. *i živoštii vs gradě*  
*i vs crkvi anđeli. otidošę otvqdu* Supr 485.26—27 *και οἱ παραμένοντες τῇ πόλει*  
*και τῷ ιερῶ ἄγγελοι; vsa razdrušitv. napađšajv nā zemjzq svjz vsajv* Supr  
529.20—21 *πάντα λύση τὰ ἐπηρητημένα τῇ χώρᾳ κακά; izbyvše otv našzdršęje*  
*imz bogomz ruštęnyję jazvy* Supr 531.4—5 *ἀπαλλαγέντες τῆς ἐπειρηγεμένης αὐτοῖς*  
*θειλάτου πληγῆς.*

Ve všech těchto případech s antepozitivním atributivním participiem, odděleným  
od svého řídicího substantiva rozvíjejícím je členem, zachovává slovanský překlad  
skoro důsledně slovní pořádek řecké předlohy.

Podobně bývá někdy stsl. atributivní participium odděleno rozvíjejícím členem od  
svého řídicího substantiva tehdy, je-li překladem řecké konstrukce, v níž stojí rozví-  
jející výraz mezi členem a participiem (tedy „člen + rozvíjející výraz + participium

+ jméno“): participium je v stsl. větě na stejném místě jako člen ve větě řecké, srov. např. *ίζε υςεδρκ τωαρ στωροινυι. byv'δaago radi po obrazu tvojemu člouěka* Supr 109. 25—27 *διὰ τὸν κατ' εἰκόνα σὴν γενόμενον ἀνδρωπον; μοje κοριje ustanilo jest̃. obraštajoštee se na te kopje* Supr 469.29—30 *τὴν κατὰ σοῦ στρεφομένην ῥομφαίαν; i pristopiṽt̃ k̃t̃ možu. priim̃yi jego ṽt̃ svojo chlévinož brat̃. glagola* Supr 524.21—22 *ὁ τοῦτου ὑποδεξάμενος ἀδελφός; apod.*

Je však pozoruhodné, že řecké obraty uvedeného typu (tj. „člen + rozvíjecí výraz + participium + jméno“) jsou někdy do stsl. přeloženy tak, že anteponované participium stojí v stsl. větě na stejném místě jako participium ve větě řecké, a rozvíjecí výraz je tedy umístěn před ním, srov. např. *i sij̃e li postaṽajaj̃eši protiṽo ṽsa στωροβδουμου χ̃hu* Supr 49.28—30 *ἀντικρος τοῦ πάντα πεποιηκότος Χριστοῦ; da jakože oṽce traṽešt̃iima* (sic; chybně místo *traṽešt̃iim̃t̃*) *υ̃l̃komy. ov'cejo lež̃ot̃e loũci. sice. . . loṽitṽo στωροit̃* Supr 328.22—27 *τοὺς πρόβατα σιτουμένους λύκους lupos oṽina carne vescentes; c̃r̃k̃vi roj̃ot̃. na hem̃ṽ ras̃p̃h̃t̃aago se gospoda christosa* Supr 354.11—12 *τὸν ἐν αὐτῷ σταυρωθέντα Χριστόν; jakože j̃emu ot̃ṽ ogñe prib̃yvaj̃ošt̃oje bol̃ež̃ñjo nes̃ṽt̃p̃rim̃ojo z̃k̃liumu pomyslu ne naiti na σ̃ṽd̃b̃ce* Supr 516.29—517.1 *διὰ τῆς ἐκ τοῦ πυρός ἀγ̃τ̃ῷ προσγινόμενης ἀφορήτου ὀδύνης; po σ̃ṽbl̃ž̃deñi. . . b̃eđo tq priim̃šaago moža* Supr 523.3—6 *τοῦ τὴν ἐπήρειαν ὑπομεμενηκότος ἀνδρός.*

Bylo by tedy možno mluvit o jakémsi náběhu k tendenci, klást atributivní participium těsně k jeho řídicímu jménu. Na tuto tendenci ukazují nejen doklady právě citované, nýbrž i doklady, v nichž je stsl. participium s rozvíjecím výrazem překladový ekvivalent řeckého kompozita: v nich se dává přednost postavení rozvíjecího členu před participiem,<sup>5</sup> srov. např. *i zad̃eše mimo chod̃ešt̃ju. eteru simonu. k̃ir̃eñinu g̃eđ̃z̃št̃ju s̃ṽ sela* Mc 15.21 Z, M, A, S *ἀγαρεῦσιν παράγοντά τινα Σίμωνα Κυρηναῖον; okr̃st̃ṽ stoješt̃aago sego d̃eļ̃ma naroda r̃eč̃ṽ* Supr 309.15—16 *διὰ τὸν περιεσιῶτα ὄχλον εἶπον; sice mož̃em̃t̃e prostrano nas̃ỹtiti se p̃r̃eđ̃i lež̃ešt̃eje trepezy* Supr 424.3—4 *τῆς προκειμένης τραπέζης; vel̃ikaja dar̃uj̃ošt̃aago ch̃sa. p̃r̃ẽvel̃ikoje č̃l̃koljub̃ije* Supr 522.12—13 *ἢ τοῦ μεγαλοδώρου Χριστοῦ ὑπερβάλλουσα φιλανθρωπία.*

Jiný způsob, jak se překladatel vyhnul odtržení anteponovaného atributivního participia od řídicího substantiva, bylo položení výrazu rozvíjecího participium až za jeho řídicí jméno (i proti znění řecké předlohy),<sup>6</sup> srov. např. *bl̃gñe g̃eđ̃ei b̃ṽ ot̃ṽ ba* Cloz 1a 39—40 *εὐλογημένος ὁ ἐρχόμενος ἐκ θεοῦ θεός; da byṽt̃ s̃i i gr̃eč̃ṽ ṽt̃ porod̃e. d̃r̃eṽom̃t̃ razorit̃* Supr 483.26—27 *τὴν διὰ ξύλου προσγινόμενην ἁμαρτίαν.*

Příliš dalekosáhlé závěry však z tohoto pozorování dělat nelze. Jednak je těchto dokladů pouze málo, jednak by případy, které jsou překladem řeckých kompozit, bylo

<sup>5</sup> A naopak v překladu řeckého kompozita postponovaného je výraz rozvíjecí postponované atributivní participium v stsl. až za ním, srov. *naroda radi. stoješt̃aago okr̃st̃ṽ. r̃eč̃ṽ* J 11.42 Z, M, S × *naroda radi okr̃st̃ṽ stoješt̃aago* A *διὰ τὸν ὄχλον τὸν περιεσιῶτα.*

<sup>6</sup> Bez znalosti řecké předlohy nelze rozhodnout, není-li stejné povahy i doklad *o byṽt̃iim̃t̃e gl̃e k̃t̃ ioanu* Z (str. 79a). Některé doklady totiž řeckou předlohu s takovým slovosledem měly, srov. např. *bl̃gñe g̃eđ̃ei. c̃r̃ṽ ṽt̃ im̃e g̃ne* L 19.38 Z (M bez *c̃esar̃ṽ*) *εὐλογημένος ὁ ἐρχόμενος (,δ) βασιλεὺς ἐν ὀνόματι κυρίου.*

možno vyložit i jinak: mohlo by tu jít i v textu slovanském nikoli o dvě slova, nýbrž v každém dokladě o jedno slovo složené (srov. podobně výše u substantivizovaných participií — § 28); mimo to se v tomto pořádku slov mohlo uplatnit působení řečtiny v tom smyslu, že slovanský překladatel sledem slov zachovával pořadí složek řeckých kompozit.

45 V slovosledu rozvitých atributivních participií postponovaných se v staroslověnině projevuje výrazněji tendence k postavení rozvíjejících členů až za participiem. Je tomu tak v případě stsl. participií složených tvarů, která jsou překladem řeckých konstrukcí, v nichž stojí rozvíjející výraz mezi členem a jeho participiem (srov. podobné poměry již výše u participií substantivizovaných — §§ 25—27).

Příklady: *i gl̄a ěku imoštuenmu sucho r̄ok̄o* Mc 3.3 Z, M, A, S *καὶ λέγει τῷ ἀνθρώπῳ τῷ τὴν ἐξηραμμένην χεῖρα ἔχοντι; ne ubořj sje ot̄b t̄bmy ljudei. napadařjštichz na mj̄e okrc̄stv̄* PsSin 3.7 *ἀπὸ μυριάδων λαοῦ τῶν κύκλῳ συνεπιτιθεμένων μοι; přém̄stive gi. icěl̄j̄eji ot̄b vsego nedořa. i bol̄zmi. icěl̄i. .* Euch 24b 15—17 *ὁ πᾶσαν νόσον καὶ πᾶσαν μαλακίαν ἰώμενος; k̄vde chošteši ugotovaem̄b ti ěsti pasch̄o k̄řj pasch̄o. ij̄ud̄eisk̄ořj. imošt̄ořj naĉet̄ k̄b. ot̄b eđj̄urta* Cloz 6a 28—31 *ποῖον πάσχα; τὸ Ἰουδαϊκόν, τὸ ἀπ' Αἰγύπτου τὴν ἀρχὴν ἐσχηκός; k̄rc̄b̄ ml̄javati. synu i slovu božj̄ju. rozđ̄šuumu se ot̄b ěgo* Supr 188.4—6 *λέγων τὸν υἱὸν καὶ λόγον τοῦ θεοῦ, τὸν ἐξ αὐτοῦ γεννηθέντα; kto s̄b jest̄b cr̄b slavn̄e tvorei n̄ynja v̄b ad̄e. ne byv̄šaja nik̄v̄gdaže v̄b ad̄e* Supr 466.22—23 *ὁ βασιλεὺς τῆς δόξης, ὁ ἐν ἄθῃ ποιῶν νῦν. .*

Jde ovšem jen o tendenci, která se projevuje zejména v textu evangelním; není to jev zcela důsledný, zákonitý. V stsl. památkách jsou dobře dosvědčeny i případy, v nichž mezi substantivem a postponovaným atributivním participiem stojí člen rozvíjející participium.<sup>7</sup> Jde při tom někdy (a) o překlad řeckých participií s členem, např. *gi milostij̄e i štedrotani tvoimi. icěl̄j̄eji sv̄krušen̄iě d̄šb̄ i těles̄b̄ našich̄b̄* Euch 27a 4—6 *Κύριε, ὁ ἐν τῷ ἔλεει καὶ τοῖς οἰκτιρμοῖς σου ἰώμενος τὰ συντρίμματα τῶν ψυχῶν; v̄bl̄ěz̄b bo v̄b j̄ednogo ot̄b samaran̄b̄. iskoni i v̄njoř̄ istiny ot̄bvrašt̄aj̄ošt̄iich̄b̄ se* Supr 514.23—25 *εἰσελθὼν γὰρ εἰς ἓνα τῶν Σαμαριτῶν τῶν ἀνοθῆν καὶ ἐξαρχῆς τὴν ἀλήθειαν ἀποστρεφόμενος; apod.*

V jiné skupině dokladů jde (b) o překlad řeckých participií bez členu (a se zachováním slovosledu řecké předlohy), srov. např. *ašte že s̄eno d̄bn̄b̄sb̄ sošt̄ee. a utř̄e v̄b oḡh̄e v̄b m̄etaemo. b̄v̄ tako od̄ěet̄b* Mt 6.30 Z, M, A, S *τὸν χόρτον τοῦ ἀγροῦ σήμερον ὄντα καὶ εἰς κλ̄ιβανον βαλλόμενον; gospod̄i boga blagosloviše. na žr̄ěbete ak̄y na cherovitiě s̄ed̄ešt̄aago* Supr 326.15—17 *Κύριον καὶ Θεὸν ἠυλόγησαν ὡς ἐπὶ Χεροβιμ̄ καθεζόμενον; tr̄ěv̄o př̄ěd̄b̄ dn̄v̄r̄mi grobišta svojego rast̄ošt̄ořj obr̄ětaje* Supr 528.29—30 *χλόην παρὰ τῆ θύρ̄α τοῦ αὐτοῦ μνήματος εὐρίσκων φρομένην.*

<sup>7</sup> Podobné doklady uvádí Šmilauer z jazyka Bartoše Písaře, spisovatele „jadrně lidového“, např. *beran kalil vodu vlku nad ním stojícímu; Kalenec napomenutí a kázání k lidem okolo stojícím* apod. (viz *Poloha přivlastku v Kronice Pražské Bartoše Písaře*, Praha 1930, str. 36).

A jsou konečně dosvědčeny stejné doklady jakožto překlad řeckých participií bez členu, ale (c) se slovosledem proti znění řecké předlohy, srov. např. *ne uboishi sje ... otъ vešti vo tьmě přechodještjeje* PsSin 90.5—6 ἀπό πράγματος διαπορευομένων ἐν σκότει; otъ ijudei ... i našъ izgrъnavъšichъ Cloz 3b 21—23 ἐπὶ τῶν Ἰουδαίων, τῶν ... καὶ κωλονόντων ἡμᾶς.

Ostatně postavení větného členu rozvíjejícího participium mezi substantivem a postponovaným participiem je v staroslověnštině zcela běžné u participií jmenných (při zachování slovosledu řecké předlohy), srov. např. *godě bodetъ bŭ rače telьca juna. rogy izdělъžsta i raznegъti* PsSin 68.32 ὑπὲρ μόσχον νέον κέρατα ἐκφέροντα καὶ δπλάς; *ne přezъrěvъ ōka. otъ nepriěznina lokanъstva. vъ glъbino gybělŭ. i lъsti sъšedъša* Euch 23a 11—14 ὁ μὴ παριδίων τὸν ἄνθρωπον ἐκ τῆς τοῦ διαβόλου πανουργίας εἰς βυθὸν ἀπωλείας καὶ πλάνης κατενεχθέντα; *posъlavy edinoōčedago sŭa tvoego. ga i bŭ našego ischa. otъ vsego nedoga icělъžsta. i otъ sъmrъti izbavlъžsta* Euch 24b 2—5 ὁ πέμπας τὸν μονογενῆ σου Υἱὸν τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν, πᾶσαν νόσον ἰώμενον καὶ ἐκ θανάτου λυτρούμενον; *zatvori i vъ chyzině. peti desetъ ti peti lětъ sožsta* Supr 293.15—17 καὶ καθεῖρξεν αὐτὸν εἰς κελλίον πεντήκοστον ἕκτον χρόνον τῆς ἡλικίας ἄγοντα; *javŭ se grada togo bočъstŭnuumu eppu. možŭ stu. i vъ istino bŭ boještŭ se* Supr 529.15—17 ἄνδρι ἀγίῳ καὶ ἀληθῶς τὸν θεὸν φοβουμένῳ; apod.

Tendenci k tomuto slovosledu při stsl. atributivních participiích jmenných nelze však chápat jako projev úzu specificky slovanského.<sup>9</sup> Celkový obraz slovosledných poměrů u atributivních participií jmenných je spíše podmíněn zněním řeckým: stsl. překlad tu prostě v naprosté většině dokladů sleduje věrně řeckou předlohu — ovšem způsobem, který zásadně ani v slovanském kontextu nebyl nemožný.

Celkově zachovávají tedy stsl. překlady slovosled řecké předlohy s rozvíjejícím větným členem před participiem jmenným (v řečtině participium bez členu), kdežto kolísání pozorujeme u participia složeného (v řečtině většinou participium se členem). Rozdíly v slovosledu jmenných a složených participií přívlasktových není většinou možno vysvětlovat jejich různým funkčním zapojením do stsl. věty, jejich odchýlným pojmáním apod. Není to možné zejména v těch případech (zvláště častých v Euch a dobře dosvědčených i v PsSin a Supr), v nichž se k jednomu substantivu vztahuje několik rozvitých participií paralelně, při čemž v řeckém textu stojí člen jen před prvním z nich a v stsl. překladě je první participium zpravidla v tvaru složeném, druhé (a další) v tvaru jmenném (viz též výše § 40); srov. např. *krto ōko gъ bŭ našъ živoi na vysokyчъ. i na sъměrena prizŭraje. na nъse i na zemlŭ. vъzd-*

<sup>9</sup> Jsou totiž i doklady, třebaže jen ojedinělé, v nichž má jmenné stsl. participium rozvíjející člen za sebou i proti znění řeckému, srov. např. výše citovaný verš J 15.2, nebo podobně L 7.32.



*vúdzajei oty zemlję ništa. i oty gnoišta vcznosje uboga PsSin 112.5—8 τίς ὡς κύριος ὁ θεός ἡμῶν ὁ ἐν ὑψηλοῖς κατοικῶν καὶ τὰ ταπεινὰ ἐφορῶν ἐν τῷ οὐρανῷ καὶ ἐν τῇ γῆ; ὁ ἐγείρων ἀπὸ γῆς πτωχὸν καὶ ἀπὸ κοπρίας ἀνθρώπων πένητα; κορυμητῆ probodenъ bychtъ vъ rebra. tebe radi ushorъša'go vъ rai. i eúgo oty rebra izvedъša Supr 469.25—27 ῥομφαία ἐνύχθην τὴν πλευρὰν, διὰ σέ τὸν ἐν παραδείσῳ ὑπνώσαντα, καὶ τὴν Εἶδαν ἐκ πλευρᾶς ἐξενέγκαντα; atp.*

Tento úzus lze dobře pochopit z překladatelské techniky. Překladatelé usilovali o věrné a pokud možno doslovné tlumočení řecké předlohy. V případech jmenných participií zachovali přesně slovosled řecké předlohy, neboť ten nebyl ani v slovanštině zásadně nemožný. U řeckých konstrukcí s rozvíjejícím větným členem vsunutým mezi člen (articulus) a participium měli překladatelé vlastně možnost obojí: buď položit participium na místo řeckého členu, nebo až na místo řeckého participia. První způsob překladu (s participiem na místě řeckého členu) jim umožňoval dosáhnout slovosledu, který dodával slovanské větě větší plynulosti bez nějakého podstatnějšího odchýlení od řecké předlohy.

Je také možné, že zvláště u dlouhých vět a u participií bohatě rozvitých, jaká jsou častá zejména v Euch, neměli překladatelé při překládání před očima větu celou, nýbrž ji překládali po částech; potom tam, kde byl v řečtině člen před výrazem rozvíjejícím participium, byli jím překladatelé na následující participium upozorněni, kdežto tam, kde v řeckém textu člen před rozvíjejícím výrazem nebyl, mohli případně začít s překladem rozvíjejícího výrazu, aniž ještě věděli, že je závislý na participiu.

Nelze konečně vyloučit ani možnost, že někdy mohla být podporou takového slovosledného střídání snaha starých překladatelů a opisovačů o nestereotypnost vyjádření, o střídání výrazových prostředků. Ukazovaly by na to doklady, jako jsou např. *bъze vědy nemoštъ. i udoby pogybenie roda člca. i myslei našichъ umъ. avlěje razuměje. pomyšleniě přěbyvajqště namъ vъ drъzosti. sy nezlobivъ. sъpodobī. . . Euch 24a 8—13 ὁ Θεός, ὁ τῆς τοῦ ἀνθρώπου φύσεως τὸ εὐάλωτον καὶ ἀσθενές ἐπιστάμενος, καὶ τοὺς τῶν ἐννοιῶν ἡμῶν διαλογισμοὺς σαφῶς ἐπιγινώσκων, τὰς ἐκ προπετείας ἡμῖν γινόμενας ἐνθυμήσεις, ἀμνησικακός ὢν, παριδεῖν . . . ; ty oslaběvъšaа tělesa sъzīmaję. i sъmъrcti izgone. i vъskrěšaję abie. sъležeštāa tělesa. oty věka. daždi rabu tvoemu semu. sъdravie Euch 26b 18—23 σὺ ὁ τὰ λυθέντα μέλη πηγνύων, ὁ τὸν θάνατον ἐλαύνων, ὁ τὰ κείμενα σώματα ἀπ' αἰῶνος παραχορήμα ἐγείρων.*